

SEBEN (BOLU) YÖRESİ CEVİZ (*Juglans regia* L.) YETİŞTİRİCİLİĞİNİN SORUN VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÜZERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Ferhad MURADOĞLU¹

Faruk ÇETİN²

Emrah GÜLER¹

ÖZET

Bu çalışma, Seben (Bolu) ilçesinde var olan ve son yıllarda yoğun bir şekilde kurulan ceviz bahçelerinin durumu, üreticilerin karşılaştıkları sorunlar ve bunlara yönelik bazı önerilerde bulunmak amacıyla yürütülmüştür. Çalışmanın ana materyalini Seben yöresinde kurulu bulunan ceviz bahçesi sahipleri ile yapılan yüz yüze anket çalışması oluşturmuştur. Çalışma sonuncuna göre üreticilerin bahçe yerinin seçiminde %50 oranında uzman desteği aldığı, kurulan bahçelerin %60'nın 6×8 m aralıklarla dikildiği, ilkbahar dikimin (%80) güz dikimine tercih edildiği, kapama bahçe oranının %55 olduğu ve fidan dikiminde yabancı çeşitlerin (%70 Chandler/Franquette) tercih edildiği görülmüştür. Üreticilerin tüplü fidan dikimini tercih ettiği ve ceviz bahçelerinin 1–15 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Yörede bahçelerin kapama bahçe ve standart çeşitlerle kurulması, sık dikimin tercih edilmesi ve ceviz bahçesi tesisine yönelik teşvikler yörede ceviz yetiştiriciliğinin gelişmesine olumlu katkılar sağlayacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Ceviz, Seben, üretim

SUMMARY

AN OVERVIEW ON PROBLEMS AND SOLUTIONS OF WALNUT (*Juglans regia* L.) PRODUCTION IN SEBEN (BOLU) REGION

The survey was conducted to get information about the situation of pre-existed and intensive establishment of new walnut gardens, problems faced by growers and to suggest some recommendations about these problems faced by producers in Seben region of Bolu province. The Questionnaire have been done by face to face survey from local walnut gardener in Seben region of Bolu province. Survey results depicted that 50% of nurseryman selected garden's locations according to the recommendation of concerned expert, 60% gardeners established gardens in 6×8 m planting distances, 80% fall planting was preferred over spring planting, percentage of only walnut garden is 55% and 70% farmers preferred foreign varieties (Chandler/Franquette) over local, The producers preferred tubed planting and the age of walnut gardens was determined between 1 and 15 years. In the region, farmers preferred only walnut garden with the standard commercial varieties, prefer narrow plant distance and encouraging the walnut gardeners to grow walnut which has capacity to provide a positive contribution to the development of walnut cultivation.

Keywords: Walnut, Seben, production

¹ Abant İzzet Baysal Üniversitesi Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, BOLU

² Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Seben Meslek Yüksekokulu, Bahçe Tarımı Programı, BOLU

GİRİŞ

Farklı iklim özelliklerine sahip olan Anadolu, birçok meyve türünde olduğu gibi cevizinde (*Juglans regia* L.) başlıca gen merkezlerinden biridir. Ceviz (*Juglans regia* L.), Karpat dağlarının güneyinden itibaren Doğu Avrupa ve Türkiye, Irak, İran'ın doğusundan ve Himalaya dağlarının arkasında kalan ülkeleri içeren geniş bir alanın tabii bitkisi olup dünyada yaygın olarak yetiştiriciliği yapılan ceviz türü olan *Juglans regia* L. türüdür [3].

Dünya ceviz üretimi incelendiğinde, 1.700.000 ton ile Çin ilk sırada, 453.988 ton ile İran ikinci sırada, 420.000 ton ile ABD 3. sırada yer almaktadır. Türkiye ise 212.140 ton üretim ile yıllık ceviz üretimi bakımından 4. sırada yer almaktadır [4]. Ülkemizde son yıllara kadar cevizin tohumdan yetişen çöğür ağaçları ile yetiştirilmesi, farklı özelliklere sahip genetik açılım gösteren çok değerli ceviz gen kaynaklarının oluşmasına neden olmuştur [10]. Ülkemizde, Ceviz konusunda bugüne kadar yürütülen çalışmalarda; çoğaltılan çeşitlerle bölgesel ve yöresel şartlar dikkate alınmadan, değişik ekolojik koşullardaki adaptasyon yetenekleri araştırılmadan bahçe kurulması, standart çeşitlerle kapama bahçeler kurulamadığından verimliliğin düşük olması, ekolojik koşullara uygun çeşitlerin seçilememesi, hastalık-zararlı mücadelesinin yetersiz olması, sulama, gübreleme ve budama gibi teknik ve kültürel uygulamaların ihmal edilmesi, çeşit ıslahı çalışmalarının dünyada ceviz üretiminde söz sahibi olan ülkeler seviyesinde olmaması ve ismine doğru fidan üretiminde yaşanan sorunlar ceviz yetiştiriciliğinin temel sorunları arasındadır [5, 6, 7, 8]. Dünya ceviz yetiştiriciliği ve ticaretinde önemli bir yere gelebilmemiz için ülkemizde çok zengin popülasyon içinden üstün nitelikli ceviz elde edilmesi ve çoğaltılması ile standardizasyonun sağlanarak, bu çeşitlerle çok sayıda kapama bahçelerin kurulması gerekmektedir. Ülkemizde son yıllar da ceviz yetiştiriciliğinde olumlu gelişmeler yaşanmış ve aşılı ceviz fidanı üretiminin fidancılık içinde karlı bir üretim kolu haline gelmesi birçok kişiyi aşılı ceviz fidanı üretimine sevk etmiştir. Oysa daha birkaç yıl öncesine kadar Türkiye'de çöğür anaçlarla ceviz bahçeleri kurulurken, günümüzde aşılı fidan tercih edilir hale gelmiştir [1]. Ülkemiz

ceviz yetiştiriciliğinde çeşit standardizasyonunun sağlanması verim ve kaliteyi artıracak gibi; bakım, sulama, ilaçlama ve hasat gibi işlemleri de kolaylaştırarak daha verimli bir yetiştiriciliği temin edecek ve dışsatım açısından önemli bir unsuru teşkil eden standart ceviz çeşitleri ile ihracata önemli bir katkı sağlayacaktır. Ceviz yetiştiriciliğinde standardın sağlanması kuşkusuz bilinçli üreticiler tarafından yetiştiriciliğin yapılması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle ceviz yetiştiriciliği yapılan yörelerin üretim potansiyellerinin belirlenmesi, yöre ekolojisine uygun çeşit önerilmesi, bahçe tesisinde uygun teknik ve kültürel işlemlerin yapılması ve uygun hasat ile pazarlama olanaklarının belirlenerek olası çözüm önerilerinin sunulması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Batı Karadeniz bölgesinde bulunan mikro klima özelliğe sahip Seben (Bolu) yöresinde ceviz yetiştiriciliğinin potansiyelini, ceviz yetiştiricilerinin mevcut durumunu ve sorunlarını ortaya koymak ve çözüm önerileri getirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda; yörede hali hazırdaki ceviz yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar ve bilgi eksikliği tespit edilerek bazı önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonuçlarının gerek yöre ceviz yetiştiriciliğinin gelişmesi gerekse ülkemizde benzer sorunlara sahip yörelerde ceviz yetiştiriciliğine olumlu katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın ana materyalini, Batı Karadeniz bölgesi içerisinde bulunan Bolu ilinde yoğun ceviz yetiştiriciliği yapılan Seben yöresinde kurulan ceviz bahçeleri dikkate alınarak anket yöntemi ile toplanmış veriler oluşturmuştur. Çalışma boyunca 20 üreticinin ceviz bahçesi incelenmiş, anket ve gözlemler yapılmıştır. Örnek bahçeler tarım ilçe müdürlüğünün çiftçi kayıt sisteminde (ÇKS ceviz yetiştiriciliği yapan çiftçiler) kayıtlı yetiştiricilerden seçilmiştir. ÇKS verilerinden ceviz yetiştiriciliği yaptığı belirlenen 20 çiftçiyle birebir görüşülmüştür. Anket çalışması, 2016 yılı ilkbahar döneminde Neyman yöntemine göre [9], çoktan seçmeli sorular sorularak yapılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Ülkemiz çok farklı iklim özelliklerine sahip olduğundan dolayı karlı bir üretim için doğru bahçe yeri seçimi, uygun tür ve çeşitlerle bahçe kurulması gerekmektedir. Çalışmada üreticilerin bahçe yeri planlanması ve seçiminde dikkate aldıkları kriterler ile neden ceviz bahçesi tesis etmeyi tercih ettikleri Şekil 1 ve Şekil 2’de sunulmuştur. Bahçe yeri seçiminde üreticilerin %50’si kendisinin karar verdiğini, %40’ı ziraat mühendisine danıştığını ve %10’u ise diğer kuruluşlardan destek aldıklarını belirtmişlerdir. Üreticilerin neden ceviz bahçesi kurmaya karar verdikleri sorusuna cevapları ise %50 oranında bakım, saklama, pazarlama kolaylığı ve karlılık, %25 oranında bakım, saklama ve karlılık, %15 yalnız bakım kolaylığı ve %10 oranında saklama ve pazarlama kolaylığı olduğu şeklindedir.

Kullanılan anaç, ekolojik şartlar ve bakım koşullarına göre dikim aralıkları değişmekle birlikte cevizlerde 12×12 m, 10×10 m, 10×8 m veya 8×8 m dikim aralıkları kullanılmaktadır. Son yıllarda ceviz bahçelerinin tesisinde çeşitlerin gelişme durumu ve bahçe ömrü dikkate alınarak dikim mesafeleri 7.5×7.5 m, 8×4 m, 7×3.5 m ve daha sık dikim mesafeleri önerilmektedir [3]. İncelenen ceviz bahçelerinde en çok kullanılan dikim aralığı %60 ile 6×8 m olarak belirlenmiştir. Bunu %35 ile 7×5 m, %5 ile 8×8 m dikim aralıkları izlemiştir (Şekil 3). İncelenen ceviz bahçelerinin hiç birinde 10×10 m dikim aralığına rastlanmamıştır. İncelenen ceviz bahçelerinde ceviz fidanlarının dikim şeklinin %55 kapama bahçe, %30 sınır ağacı, %10 koleksiyon bahçesi ve %5 hem sınır hem de koleksiyon bahçesi şeklinde tesis edildiği görülmüştür (Şekil 4).

İncelenen bahçelerde üreticilerin bahçe kurulumunda Ziraat mühendisi ve fidancılardan teknik destek aldıkları belirlenmiştir. Üreticilerin %40’nın çeşit tercihlerinde ziraat mühendisinden yararlandığı belirlenmiştir. Bunu %25 ile Ziraat mühendisi ve Fidancılar, %20’si yalnız Fidancılardan ve %15’nin ise kendi bilgisi ile bahçe tesisini yaptığı belirlenmiştir (Şekil 5). Üreticilerin bahçe kurarken yabancı çeşitlere yöneldiği ve çöğürle bahçe kurma yerine standart çeşitlerle bahçe kurmanın yaygınlaştığı belirlenmiştir. İncelenen bahçelerde üreticilerin %70’i Chandler/Franquette çeşidi ile bahçe tesis ettiği bunu %20 çöğür, %5 Chandler/Fernor ve %5

Şebin/Bilecik çeşitleri takip etmiştir (Çizelge 6). Üreticilerin bahçe kurulumunda ana çeşit olarak Chandler çeşidini geç çiçek açması ve yan dallarda meyve veriminin yüksek olmasından dolayı çok tercih ettikleri belirlenmiştir. Akça [1]’a göre vejetasyon süresi kısa olan yerlerde yeterli toplam sıcaklık ihtiyacının karşılanamaması Chandler ceviz çeşidinde iç dolgunluğunda sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ülkemiz ceviz yetiştiriciliğinde kullanılan çeşitlerin farklı ekolojik koşullarda adaptasyon yetenekleri yeterli ve bilimsel olarak araştırılmadığı ve çeşit seçiminin hangi çeşidin hangi ekolojide yetiştirilmesi gerektiği belirlenmemesi önemli sorunlar teşkil etmektedir [2, 11].

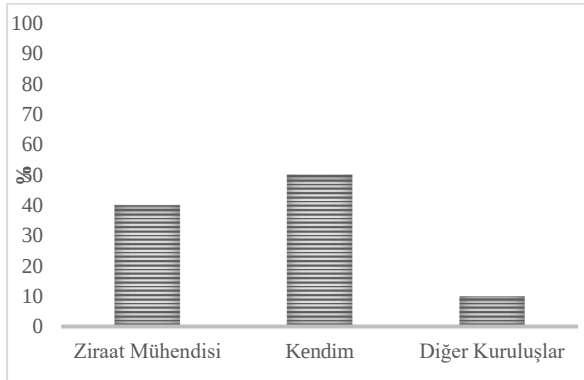
Fidan dikim zamanı ekolojiye göre değişmekle birlikte kar örtüsü yönünden bir sıkıntı yoksa ve kış aşırı soğuk geçmiyorsa sonbahar dikimi tercih edilebilir. Fakat cevizler için ilkbahar dikimi çoğu zaman sonbahar dikimine tercih edilebilir [3]. Şekil 7’de görülebileceği gibi fidan dikim zamanı olarak üreticilerin %80’ni ilkbahar dikimini tercih etmiştir. Geriye kalan üreticilerin %10’u sonbahar dikimi ve %10’da sonbahar/ilkbahar dikimi tercih ettiği belirtmişlerdir. Kaşka [5]’a göre çıplak köklü fidanlarda saçak kök gelişimi ve kılcal köklerinin tüplü fidanlara nazaran daha iyi geliştiği uygun paketlenmiş ve yerinden sökülmüş çıplak köklü fidanların daha hızlı geliştiği belirlenmiştir. Ayrıca su düzeninin ve dikim zamanının doğru tespit edilmesi halinde, çıplak köklü fidanlarla yapılan dikimlerde daha başarılı sonuçlar alındığı belirtilmiştir. Çalışmada incelenen bahçelerde dikim aşamasında üreticilerin %55’i bahçe tesisinde tüplü fidan tercih etmiştir. Bunu sırasıyla %15’i çıplak köklü fidan, %25 ise çıplak köklü/tüplü fidan ve %5’i ise çöğürle bahçe tesis etmeyi tercih etmiştir (Şekil 8).

Şekil 8’de görülebileceği gibi incelenen bahçelerde üreticilerin %65’inin hiç budama yapmadığı, %20’sinin budama konusunda ziraat mühendisinden destek aldığı %15’inin ise budamayı kendisinin yaptığını belirtmiştir. Ayrıca incelenen ceviz bahçelerinde üreticilerin %35’inin toprak analizi yaptırdığı yalnız yaprak analizi veya toprak ile yaprak analizini birlikte ise hiç bir üreticinin yaptırmadığı belirlenmiştir (Şekil 9).

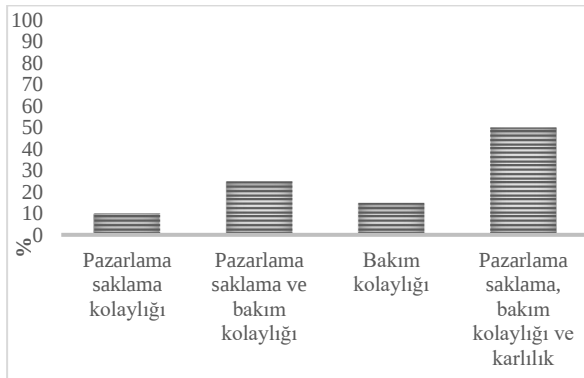
Üreticilerin %70’inin bitki koruma ve mücadelesinde kendi bilgisi ve ilaç bayilerinden destek aldığı, %15’inin yalnız kendi bilgisiyle,

%15'inin ise yalnız ilaç bayilerinden destek aldıklarını belirtmişlerdir(Çizelge 10). Çalışmanın yürütüldüğü bahçelerde bulunan fidanların %70'inin 5–8 yaş aralığında, %20'sinin 9–15 yaş aralığında ve %10'nun ise 15+ yaş üstü olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 11).

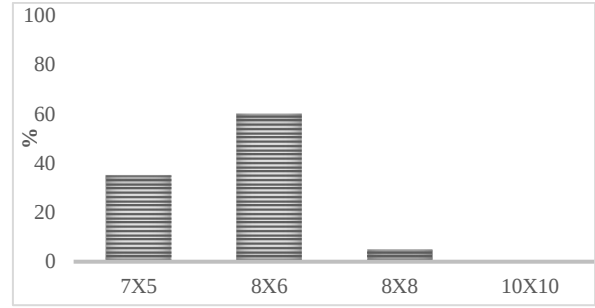
Ankete katılan üreticilerin %85'inin ceviz yetiştiriciliğin tarım dışı faaliyet olarak yaptıkları ve cevizle uğraşan üreticilerin yaş ortalamasının 48 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca üreticilerin tamamına yakının ceviz bahçesinde ara tarımı uyguladıkları ve bahçelerin bazı yıllarda ilkbahar geç donlarından zarar gördüğünü belirtmişlerdir. Ayrıca üreticilerin son zamanlarda ceviz yetiştiriciliğinin ekonomik olarak karlı olduğu kanısında oldukları ve ceviz bahçesi kurulumunda verilen teşviklerin kapama ceviz bahçesi kurulumuna olumlu katkı sağladığını belirtilmiştir.



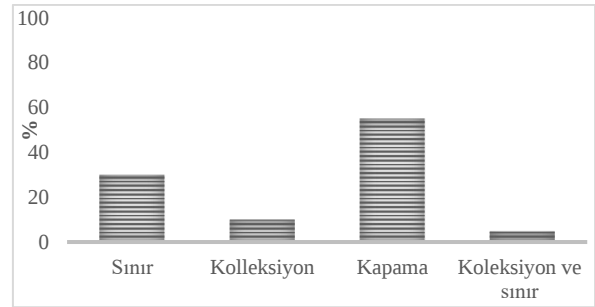
Şekil 1. Bahçe yeri seçiminde başvuru kaynakları
Figure 1. The Sources referenced for the selection of garden location



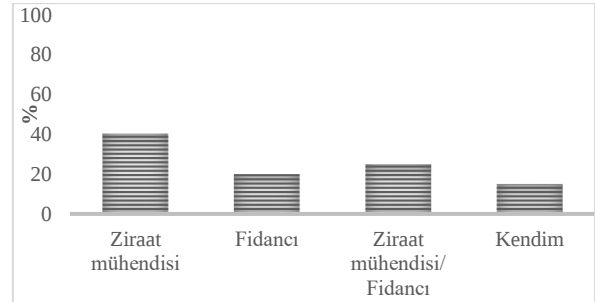
Şekil 2. Ceviz Bahçesi kurulum nedenleri
Figure 2. The causes of walnut garden establishing



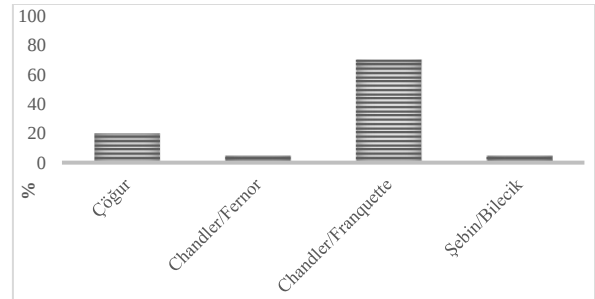
Şekil 3. Bahçe tesisinde tercih edilen dikim sıklığı
Figure 3. The preferred planting distance at establishment



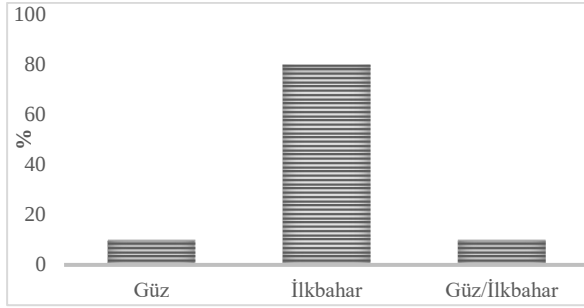
Şekil 4. Ceviz bahçesinin kurulum şekli
Figure 4. The establishing form of walnut garden



Şekil 5. Bahçe kurulumunda teknik destek alınan kaynaklar
Figure 5. Technical supports for establishment garden

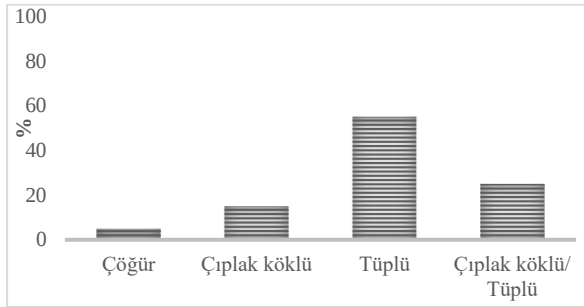


Şekil 6. Bahçe kurulumunda tercih edilen çeşitler
Figure 6. Preferred cultivars in the garden establishing



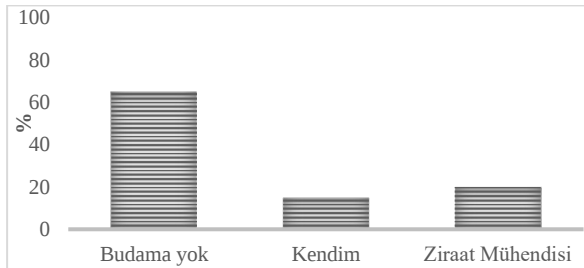
Şekil 7. Bahçe kurulumunda tercih edilen dikim zamanı

Figure 7. Preferred planting time for the garden establishment



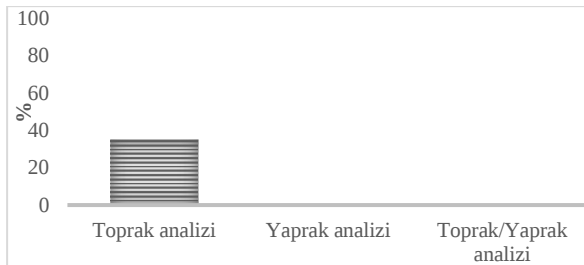
Şekil 8. Bahçe kurulumunda tercih edilen fidan tipi

Figure 8. Preferred plant types for the garden establishing



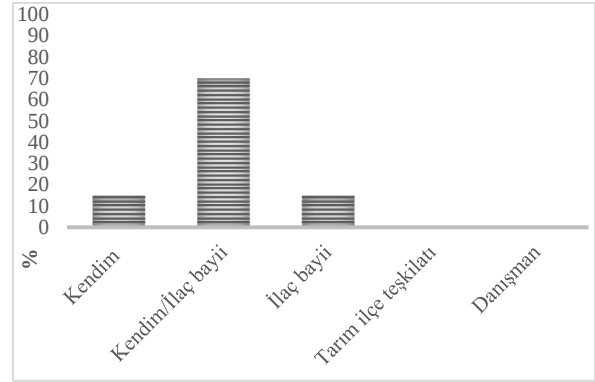
Şekil 9. Bahçelerde kullanılan budama ve terbiye sistemleri

Figure 9. The pruning and training system used in garden establishment



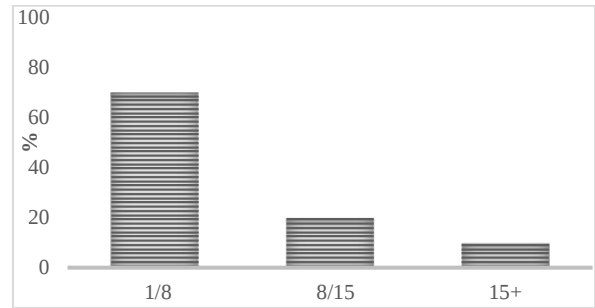
Şekil 10. Üreticilerin gübrelemede kullandıkları yöntemler

Figure 10. Methods of fertilizer to garden



Şekil 11. Ceviz bahçelerinin korunmasında destek alınan kaynaklar

Figure 11. Sources of technical support for garden protection



Şekil 12. Ceviz bahçelerinin yaş durumları

Figure 12. The ages of walnut garden

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ceviz, ülkemizin değişik iklim şartlarına uyum sağlayan, meyve ve odunundan yararlanılan, ekonomik değeri oldukça yüksek, önemli meyve türlerindendir. Yapılan çalışma sonuçlarına göre, üreticilerin, bahçe yeri seçiminde uzmanlardan teknik desteğe ihtiyaç duymadıkları, bahçe kurulurken kullanılacak çeşitlerin veya genotiplerin fenolojik, pomolojik ve bitkisel özelliklerini göz önünde bulundurarak bu doğrultuda yöreye uygun çeşit seçimi yapmadıkları görülmektedir. Ayrıca ceviz yetiştiriciliğinde, ilaçlama, sulama, gübreleme, bakım, hasat gibi üretim süreçlerinde yapılan hatalı uygulamalar, ceviz bahçelerinde ara tarımının yapılması ve dikimi yapılan ceviz çeşitlerinin sonbahar erken ve ilkbahar geç donlarından zarar gören çeşitlerle bahçelerin kurulması en önemli sorunlar arasında görülmektedir. Bunlarla birlikte ülkemizde ceviz yetiştiriciliğinde sık dikimin tercih edilmesi, ceviz

yetiştiriciliğinin, karlılığının yüksek olması, pazarlama ve saklama kolaylığı ve gerek yerli gerekse yabancı çeşitlerle kapama bahçelerin kurulması ile özellikle son yıllarda ceviz yetiştiriciliği istikrarlı bir şekilde artan seyir izlediği dikkati çekmektedir. Yine son yıllarda üretimin iç tüketimi karşılayamaması, devletin kapama ceviz bahçelerinin tesisine yönelik verdiği teşvikler, özel sektörün ceviz yetiştiriciliğine olan ilgisi ve aşılı ceviz fidanı üretiminin karlı bir üretim kolu haline gelmesine neden olmuştur.

KAYNAKLAR

1. Akça, Y., 2009. Ceviz Yetiştiriciliği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi*
2. Akça, Y., 2001. Ceviz Yetiştiriciliği. *Arı Matbaası, Tokat*. 356 s.
3. Akça, Y., 2012. Ceviz Yetiştiriciliği. *Anıt Matbaası, Ankara*. 328 s.
4. FAO, 2013. (<http://faostat3.fao.org/download>)
5. Kaşka, N., 2005. Türkiye’de Ceviz Tarımını Geliştirmek İçin Neler Yapmalıyız? *Bahçe Ceviz* 34(1):1–8.
6. Pekmezcioglu, F., M. Öztürk, İ. Tosun ve Y. Akça, 2012. Seçilmiş Bazı İllerde Kapama Ceviz Bahçelerinin Üretim ve Pazarlama Yapısı. *Bahçe* 41(2):23–35.
7. Tosun, İ., E. Orman ve M. E. Akçay, 2011. Bazı Yabancı Ceviz Çeşitlerinin Yalova Ekolojisindeki Performanslarının Belirlenmesi. *Türkiye VI. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, 4–8 Ekim, Şanlıurfa*, s:440–443.
8. Uzun, Ö. H., 2006. Kırşehir İli Kaman İlçesinde Pazara Yönelik Ceviz Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). *Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı*, 88 s.
9. Yamane, T., 1989. Temel Örneklem Teknikleri (Çeviri). *İstanbul Literatür Yayınları*.
10. Şen, S. M., 2011 Ceviz Yetiştiriciliği. ISBN:97860589115008 *Başak Matbaacılık Yenimahalle/Ankara*, 184 s.
11. Özkan, Y., 2005. Organik Ceviz Yetiştiriciliği ve Türkiye Açısından Önemi. *Bahçe Ceviz* 34(1):177–185.